

**Türk Dilinin Balkan Slavları Üzerindeki
Etkisi**

**Turkish Language Influence On The
Balkan Slavs**

Yazar

Dilan TAPAR

dilantapar.11@gmail.com, ORCID:0000-0001-9910-2872

Prof. Dr. İsmail ULUTAŞ

ismailulutas@yahoo.com, ORCID:0000-0002-9440-6882

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Çeviri Makalesi

Gönderim Tarihi: 29 Eylül 2022

Kabul Tarihi: 7 Kasım 2022

Yayın Tarihi: 30 Aralık 2022

Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 10, Sayı 2, Aralık 2022

TÜRK DİLİNİN BALKAN SLAVLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ*

Milos. MLADENOVIC

Bu çalışma, Kanada Slavistler Derneği Dergisi'nin 1962 yılında yayımlanmış oldukları "Türk Dilinin Balkan Slavları Üzerindeki Etkisi" adlı çalışmanın Türkçe tercümesidir. Miklosiç, Türk ve Slavlar arasında bulunan dil bağlantılarına dair farkındalığı ile Slav dilleri üzerindeki Türkçe unsurların etkisini incelemiş ve bu etkinin üç tarihsel dönemde gelişerek oluştuğunu belirtmiştir. İlk dönem, Slavların yurtlarından ayrılıp yayılmaya başladıkları zaman öncesini kapsayan dönemdir. Bu dönemde bazı Türk topluluklarının Slav topraklarını işgal etmesi sonucu Slav dillerinde görülen farklı sözcüklerin varlığı söz konusudur. İkinci dönem, Bulgar Türkçesinin konuşma dili aracılığıyla Balkan Slavlarının çeşitli diyalektlerine yansıyan etkisi ve üçüncü dönem, Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyeti döneminin yani on beşinci ve on dokuzuncu asırlar arasındaki dönemdir. Halbuki bu dönem, Türk dilinin Balkan Slavları üzerindeki etkisinin dördüncü dönemi olarak adlandırılmalı çünkü; aslında üçüncü dönem dediğimiz dönem bu dönem, on birinci ve on ikinci yüzyıldaki Bulgar Türkçesi etkisinin sonundan Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcına dek olan Türkçenin etkisinin hâlâ devam ettiği dönemi kapsayarak gelişim gösteren dönemdir. Tüm bu dönemler incelendiğinde; Türklerin Balkan Slavları üzerindeki en belirgin etkisinin dördüncü dönem olduğu görülür. Türk dilinin Balkan Slavları üzerindeki etkilerine bakıldığında siyasi politika, din, ticari ilişkiler, coğrafya vb. unsurların olduğu bu etkinin her (Bulgaristan, Bosna Hersek, Makedonya, Romanya, Sırbistan, Slovenya, Hırvatistan, Macaristan, Polonya vb.) yerde farklı oranda olduğu görülür.

Anahtar kelimeler: Türk dili, Balkan Slavları, Franz Miklosiç, Alıntı kelimeler, Etki

TURKISH LANGUAGE INFLUENCE ON THE BALKAN SLAVS

This study is the Turkish translation of the study titled "The Effect of Turkish Language on the Balkan Slavs" published in 1962 by the Journal of the Canadian Slavists Association. Miklosiç, with his awareness of the language connections between Turks and Slavs, examined the effect of Turkish elements on Slavic languages and stated that this effect developed in three historical periods. The first period is the period before the Slavs left their homeland and began to spread. In this period, as a result of the occupation of Slavic lands by some Turkish communities, the existence of different words in Slavic languages is in question. The second period is the influence of Bulgarian Turkish on various dialects of the Balkan Slavs through its spoken language, and the third period is the period of Ottoman domination in the Balkans, that is, between the fifteenth and nineteenth centuries. However, this period should be called the fourth period of the influence of the Turkish language on the Balkan Slavs, because this period, which we call the third period, is the period that developed by covering the period from the end of the Bulgarian Turkish influence in the eleventh and twelfth centuries until the beginning of the Ottoman rule, when the influence of Turkish still continued. When all these periods are examined; It is seen that the most significant effect of the Turks on the Balkan Slavs was the fourth period. Looking at the effects of the Turkish language on the Balkan Slavs, political policy, religion, commercial relations, geography, etc. It is seen that this effect, where there are factors, is different in each place (Bulgaria, Bosnia and Herzegovina, Macedonia, Romania, Serbia, Slovenia, Croatia, Hungary, Poland, etc.).

Keywords: Turkish language, Balkan Slavs, Franz Miklosic, Quoted words, Impact

* Bu makale, *Études Slaves et Est-Européennes/Slavic and East-European Studie*, Printemps-Eté/Spring-Summer 1962, Vol. 7, No. 1/2 (Printemps-Eté/Spring-Summer 1962), pp. 13-22'de İngilizce olarak yayımlanmıştır.

Karşılaştırmalı Slav Dili gramerinin kurucusu olan Franz Miklosiç, aynı zamanda Türk ve Slav toplumları arasındaki dil bağlantıları sorununa da bilimsel bir şekilde yaklaşan ilk Slav bilimciydi. Bu konuma “Slav Dilleri Etimolojik Sözlüğü”nün çalışmasıyla ulaştı. 1880’lerde Viyana Sanat ve Bilimler Akademisi’nin toplantısında yapmış olduğu sunumda Slav dillerindeki Türkçe unsurlara ve bu iki etnik grup arasındaki ilişkilere dair önemli dil malzemelerini ele almıştır. Türk halklarının Slavlar ile Slav dilleri üzerindeki etkisini ve bu etkilerin izlerini üç tarihsel dönemde tespit etmiştir. Miklosiç’in Türk-Slav dili bağlantılarındaki dönemsel sınıflaması günümüzde hâlâ geçerli ve kabul edilebilir durumdadır.

Ancak bu tarihsel tasnifin, en azından Balkan Slavları söz konusu olduğu zaman eleştiriye maruz kalması kaçınılmazdır. Eğer Slavonik grubunu ayrıntılı incelersek, Türk dilinin etkisinin üç dönem değil dört dönem olduğunu ve bu dil bağlantılarının çoğunlukla Miklosiç tarafından açıklanandan daha farklı bir karakterde olduğunu keşfedeceğiz.

İlk dönem Miklosiç’in doğru bir şekilde ifade ettiği gibi Slavların ana vatanlarından ayrılıp kaba bir şekilde ifade etmek gerekirse Urallardan batıdaki Hamburg-Trieste hattına ve Baltık Denizinden Trakya’ya kadar Mora ve Adriyatik sahilindeki geniş alan üzerinden yayılmaya başladıkları zamandan öncesini kapsar. Bu uzun tarih öncesi dönemde, bazı Türk göçebe toplulukları Slav topraklarını işgal etti ve Slav gruplarıyla çeşitli bağlantılar kurdu. Bu bağlantıların kalıntıları - bazen dostça bazen düşmanca- bütün Slav dillerinde görülür. Ancak bununla birlikte Slav dillerindeki sayısız Türkçe alıntı kelime arasında hangilerinin ilk dönemde alındıklarını kesin olarak tespit edebildiğimiz çok az sayıda terim vardır. Slavca klobuki “şapka, kalpak” kelimesinin alıntılanması, bu döneme kadar geriye gider çünkü; bu kelime, bütün Slav halklarının söz varlığında mevcuttur ve genel Slav dillerinde gerçekleşip tamamlanan akıcı metatez ses olayından önce alıntılanmıştır.

Dahası bu ödünç kelime başka bir açıdan da ilgi çekicidir. Herhangi bir dilin tarihi sürecinde gözlemlenebileceği gibi bu kelime, aynı kaynaktan birden fazla defa ödünç alınmıştır. Klobuki, ilk dönemin bütün Slav diyalektlerinde kendine yer buldu. Birkaç yüzyıl sonra kalpak şeklinde tekrar alıntılanmıştır: bazı Türk gruplarıyla tekrar daha yakın temasları olan Slav halklarının bazıları tarafından kürk, şapka, konik şapka vb. anlamları ile alıntılanmıştır. Bu durumda Ruslar ve Polonyalılar, Türkler ile Avrasya bozkırlarında buluşurken Bulgar ve Sırp-Hırvatlar Balkanlardaki Osmanlılar ile bir araya geldiler, bu da bu kelimenin farklı Slav dillerindeki değişik anlamlarını açıklamaya yardımcı olabilir.

Türkçenin Slav dilleri üzerindeki etkisinin ikinci dönemine gelince Miklosiç’in tasnifi, yalnızca prensip bağlamında kabul edilebilir. Çünkü Güney Slavların alâkadar olduğu iki nokta üzerinde daha kesin bir tanıma ihtiyaç duyulmaktadır: birincisi etki yapan Türk diyalektinin hangisi olduğu ile ilgili ikincisi bu etkinin hangi yolla meydana geldiği ile ilgilidir.

Bulgar Türkçesi unsurları içeren Kilise Slavcası çevirilerinin edebî dili de Miklosiç tarafından zikredilir, Miklosiç, Bulgar Türkçesinden bu dile bazı kelimelerin girdiğinden bahsetmektedir. En önemli etkinin yedinci yüzyılda Doğu Balkanlar’ın Slav nüfusunu hükmü altına alan ve efendileri olarak kalan Turan ailesinin bir şubesi olan Bulgar Türkleri tarafından yapıldığı doğrudur. Fakat üç eski Roma eyaleti Mezya, Trakya ve Makedonya’nın Slav kitleleri, zamanla küçük yönetici sınıfı kendi içlerinde eritip kendi dil, kültür ve geleneklerini muhafaza ettiler. Bu Slavlara dayatılan Bulgar etnik adı ve farklı bir medeniyete ait olduklarını ifade eden birkaç kelime bu hâkimiyetten kalan sınırlı kalıntılardır.

Fakat tarihî kanıtlar göz önüne alındığında Güney Slavlarının, Slav kabileleri yerleşene ve daha büyük siyasî birim olarak örgütlenmelerine kadar neredeyse tüm yönlere sürüklenmeye başladıkları

andan itibaren diğer Türk gruplarıyla temasa geçmediklerini varsaymak yanlış olur. Bu temasların tarihsel problemlerine hiç girmeyelim; Hırvat yöneticinin unvanına doğrudan bir bakış atmak amacımız için yeterlidir: ban kelimesi onuncu yüzyıl itibariyle Konstantin Porphyrogenitostan'ın metinlerinde de görülebileceği gibi Bizanslılar tarafından bilinmeyen bir kelime değildi. Bu ödünç kelime Türkçe kökenlidir, “zengin hali vakti yerinde olan kişi” anlamdaki bajan'dan gelir ve Avarlardan ödünç alınmıştır. Kelime, eski Avar izleri kalıntılarının iyi korunduğu Hırvat diyalektinin konuşulduğu bölgede ortaya çıktı ve diğer Balkan Slavlarının yerel dillerine az da olsa nüfuz etti. Bu yüzden Bulgar Türkçesinin etkisi hariç tutulmaktadır.

Miklosiç'in beyan ettiği fikirler, Türkçe alıntı kelimelerin Balkan Slav dillerine girdiği yollarla ilgili olarak da oldukça sınırlıdır. Bulgar Türkçesinden Slav dillerine giren konuşma dili dışındaki kelimelerin yalnızca edebiyat yoluyla girdiğini düşünmek doğru değildir. Benzer bir şekilde ilgili kelimelerin sadece Ortodoks Slavlar arasında yayıldıkları varsayımını da kabul edemeyiz.

Elbette Kilise Slav edebiyatının, Slavcadaki Bulgar Türkçesi kökenli kelimelerin yayılmasında önemli bir rol oynadığı doğrudur. Ortodoks din adamları Kiril ve Methodius, İncil nüshalarını ve diğer bazı kitapları dini amaçlarla tercüme ettiklerinde nüfusun Bulgar Türkleri altında uzun bir zamandan beri yaşadığı ve birkaç Bulgarca kelimeyi devraldığı Güney Makedonya'da Slavların yerel dilini kullandılar. Bu Slavların konuşma dili vasıtasıyla bazı Türkçe alıntı kelimeler, Kilise Slavcasına da girdi ve böylece edebiyat kanalıyla diğer bazı Slavların konuşma dillerinde de kendine yer buldu: “haysiyet, onur” anlamına gelen sani kelimesi. Ancak tabiri caizse Miklosiç'in özellikle dikkat ettiği, edebî alıntı kelimelerin yanı sıra konuşma dili aracılığıyla Balkan Slavlarının çeşitli diyalektlerine giren başka kelimeler de vardır. Bulgar Türkçesinden gelen bu kelimeler arasında şunlar sayılabilir: beleg: “işaret, belgi”, pašenog: “karısının kız kardeşinin kocası, bacanak” ve tojaga: “sopa, çubuk”

Miklosiç, üçüncü dönem olarak Balkanlardaki Osmanlı hâkimiyeti çağını yani on beşinci ve on dokuzuncu asırlar arasındaki zamanı belirtir. Gerçekte, bu zaman Türk dilinin Balkan Slavları üzerindeki etkisinin dördüncü dönemi olarak adlandırılmalıdır. Çünkü on birinci ve on ikinci yüzyıldaki Bulgar Türkçesi etkisinin sonundan Osmanlı hâkimiyetinin başlangıcına kadar Türkçenin etkisinin hâlâ devam ettiği veya daha doğrusu farklı bir biçimde ortaya çıkan ve farklı kaynaklardan gelen etki üç yüzyıl boyunca devam etti. Bu üç yüzyıl, dil ilişkilerinin yeni bir aşamasını sunar ve bu yüzden gerçek bir üçüncü dönem olarak düşünülmelidir.

Bu dönem, coğrafik açıdan olduğu kadar tarihî açıdan da kafa karıştırıcı bir tablo sunar. Hiç şüphesiz, bu konuda ciddi bir araştırma çalışmasının başlamasının sebebi budur. Türk dilinin etkisi, bu üç yüzyıl boyunca iki yönlü karakter sergiler. Bir yandan Balkan nüfusu ve güneydoğudaki Türkler arasında doğrudan bir bağlantı vardı. Diğer yandan yarımadanın biri kuzey diğeri kuzeydoğu olmak üzere Slav ve Türk halkları arasında aracılık yapan iki komşu bölge vardı.

Yarımadanın güneyinde Bulgar ve Sırplar, on beşinci yüzyılda Balkanlar'ı işgal eden Osmanlıların ana çoğunluğundan daha önceden burada olan bazı Türk gruplarıyla tanıştılar. Bu gruplar ya Bizans yönetimi tarafından Anadolu'dan zorla sürülen yerleşimcilerdi ya da Bizanslıların, Sırpların ve büyük olasılıkla da Bulgarların hizmetine girmiş olan paralı askerlerdi. Ayrıca Manastırların yanı sıra özel kişiler tarafından da köle olarak kullanılan bazı Türk grupları vardı. Dönem yazarları, Hristiyanların savaşta köle olarak ele geçirilmediğini veya köle olarak satın alınmadığını doğrular. Bu köleler, bu durumda Anadolu'da Bizanslılar ve Osmanlılar arasındaki aralıksız savaşlarda ele geçirilen Türk kökenli Müslümanlar olmalıdır.

Bütün bu Türklerin toplamda nüfuslarının oldukça yüksek olduğu görülür çünkü; bazıları yerleşik gruplar olarak işaret edilmiştir, Vardariotlar grubu bunun bir örneğidir. Ayrıca bu gruba, Hristiyan

çocukların vaftiz babaları olmalarına izin verildiğinden dolayı bu grubun oldukça önemli oldukları aşikârdır.

Bu Türk topluluklarının Slav komşularının dilini etkilediğini varsaymakta haklıyız. Bu 1330 yılına ait bir dokümanda geçen “altın, altından” anlamında olup Türkçe altın’dan gelen Alitini yer adından çıkarılabilir. Bu bölgenin yerel Slav dilinden diğer Balkan Slav dillerine pek çok kelimenin girmiş olması muhtemeldir. Ancak bununla birlikte şimdilik Türk filolojisi hâlâ başlangıç aşamasında olduğundan ve Türk-Osmanlı dilinde farklı gelişim aşamalarını ayırt etmek için gerekli araçları henüz sunamadığından o dönemde hangi alıntı kelimelerin benimsendiğini ve hangilerinin dördüncü dönemde devralındığını belirlemek mümkün değildir.

Macarlar, Balkan Slavlarının üçüncü döneminde almış oldukları Türkçe kelimeler için ikinci kaynaktı. Bu etnik grup, homojen bir kitle olarak bölgeye gelmedi. Onlar, bazı Türk kabileleriyle birlikte Tuna Nehri’ne yerleşti ve gelecekteki Macar ulusunu oluşturdu. Bu küçük Türk toplulukları içinde özellikle daha sonra yerleşik gruplar tarafından belirtilmiş olan Kuman Türkleri ile Macarlar çok sıkı bir ilişki içindeydiler. Bu her çeşit Türk topluluklarından Macarlar sözlüklerine çeşitli kelimeler aldılar ve o kelimeleri de komşularının söz hazinelerine iletiler. Örneğin; onların aracılığıyla Balkan Slavları, hafif bir arabası anlamına gelen taljige kelimesini almıştır. Şüphesiz ki bu kelime Prof. K. H. Menges’in İgor Destanı’ndaki doğu unsurları çalışmasında gösterdiği gibi Türkçe kökenlidir. “Kıyafet” anlamına gelen çoltar terimi diğer bir örnek olarak zikredilebilir. Sırp-Hırvatça, Macarca, Polonyaca ve Rumencede çoltar biçimindedir. Bulgarcada çoltar şeklindedir. Bulgarcadaki biçim Osmanlı Türkçesinde alınmıştır; çoltar biçimi ise Kuzey-Türkçesi kökenlidir hatta Peçenek- Kuman Türkçesinden gelmiş olmalıdır. Oradan Sırp-Hırvatçasına Macarca yoluyla veya belki de Rumence yoluyla girdi.

“Kule” anlamına gelen kula alıntı kelimesi, Zagreb’teki Yugoslav Akademisi’nin büyük sözlüğünün, Osmanlı Türkçesinden alıntıldığını düşünmesine rağmen aynı döneme ait olmalıdır. Bu kelime, 14. yüzyılda yani Balkanlıların Osmanlılar tarafından fethedilmesinden önce Sırlar tarafından bilinliyordu.

Rumence’deki terim, Kumanelerden cula ve hula şeklinde ödünç alındı. Aynı durum, Kiskunhalas yer isminde olduğu gibi Macarca için de geçerlidir. Sözcüğün, Sırp-Hırvatçadaki kaynağını belirlemek zordur yine de şeklini dikkate alınca Macarcadan uyarlanmış olamaz. Kelime, ya Rumenceden ya da doğrudan Türk yerleşimcilerden ve Balkanlardaki paralı askerlerden alınmış olabilir.

Türklerin Balkan Slavları üzerindeki en önemli etkisi, Türklerin yarımada neredeyse tamamen çekilmeye zorlandığı Balkan Savaşları’na kadar yarımada üzerinde bir dayanak elde ettikleri andan itibaren yaklaşık beş yüzyıl süren kesinlikle dördüncü dönemde olmuştur. Bu dönem, sadece uzunluğundan dolayı değil aynı zamanda fetheden ve fethedilen arasındaki ilişkilerin çeşitliliği yoluyla meydana gelen dil etkilerinin çokluğundan dolayı da özel bir ilgiye sahiptir. Hem yönetimin süresi hem de ilişkilerin çeşitliliğinden dolayı Balkan Slavlarının dilinde kendine özgü izler edinmiştir.

Osmanlı fethinin ilerleyişi yavaş ve aşamalıydı. Yüz yıldan fazla sürdü ve ardışık olarak üç farklı dönemden oluşur. Balkanlar’daki Slav ülkelerinin çoğunluğunun kademeli olarak boyun eğmesinin ilk iki aşaması boyunca Osmanlılar ve Slavlar arasındaki bağlantılar bir dizi düşmanca karşılaşma yoluyla doğrudan hâkimiyetten diplomatik ilişkilere kadar farklı seviyeler sergiler. Diğer bir deyişle başlangıçtaki bağlantılar, yönetici sınıf ve yalnızca orduları arasındaydı ve kelime ödünçlemeleri bu iki sınıf arasında sınırlandırılmıştı.

Slav yönetici sınıfları, bazı Türkçe ileri gelenlerinin unvanlarını öğrendi bunlar arasında örneğin;

“tahsildar” anlamına gelen amalidari ve “kural” anlamına gelen amiri kelimesi yer almaktadır. Bu ifadeler, ya yerel dile girmedi ya da daha sonra eğitimli kişiler tarafından Türklerden öğrenilen edebî olmayan dile adapte edildi; “yönetici” anlamına gelen emir kelimesi bu duruma bir örnektir.

Balkanlıların Osmanlı fethinin üçüncü aşaması iki karakteristik özellik gösterir: ilk olarak Osmanlılar tüm Slav ülkelerini fethetmeyi başaramadılar ikincisi fethettikleri tüm Slavlara asla bütüncül etki edemediler.

Üçüncü aşamadaki bu tuhaf durum iki farklı sebepten dolayı meydana geldi: Osmanlılar, Avrupa’ya açılan giriş kapısı olduğu için Tuna Nehri’ni fethetmeyi hedefliyordu ve Batı Balkanlar’ın boyun eğdirilmesi, Viyana’ya doğru yapılan büyük Türk yürüyüşte güvenliklerini sağlamaktan başka ikincil bir stratejik görevden başka hiçbir şey değildi. Bu yüzden yerel garnizonların elinde kaldığından esas olarak yeterince güçlü bir genişleme gösteremediler. Dolayısıyla Slovenya ve Hırvatistan’ın büyük bir kısmı Türk fethinden kaçtı.

Yüzyıllar boyunca Osmanlı yönetimi altında kalan Balkanlar’daki Slav ülkeleri, tüm mükemmel etkileşim tonlarıyla iki uyum metodundan hangisinin uygulandığına bağlı olarak Osmanlı yapısına farklı uyum dereceleri gösterir; yani nüfusun İslam’a dönüşümü veya Anadolu’dan getirilen Türk unsurlarıyla Türkleştirmedir.

Müslümanlaştırma, hâkim siyasi ve dinî koşullardan dolayı Arnavutluk, Makedonya ve Bulgaristan’da belli bir dereceye kadar başarılı olmuştur yalnızca Bosna ve Hersek’te gerçekten başarılı olmuştur. Kendi inisiyatifleriyle gelen veya devlet yetkilileri tarafından transfer edilen Türk yerleşimcilerin bölgeye yerleşmesi iki rota takip etti: bunlardan biri İstanbul-Sofya-Belgrad hattını takip ederek Doğu Sırbistan’da zayıfladı; diğeri İstanbul’dan Selanik’e ve oradan kuzey yolunu takip ederek Osmanlı imparatorluğunun askerî kolonisi olan Sırbistan sınırlarına ulaştı.

Bu şekilde fethedilen bütün bölge, Osmanlıların Slav topluluklarının dilini etkileme yoğunluğuna göre üç kısma ayrıldı. İslamlaşmanın yoğun olduğu Bosna ve Hersek’te kültürün ve sonuç olarak dilin etkisi en belirgindi. İslam inancı ve okulları vasıtasıyla Osmanlı yaşam tarzını temsil eden her şey taklit yoluyla, Slav konuşma dilini tüm yönleri ile etkiledi. Böylece “insanlık” anlamına gelen adamlık (adamlık kelimesinden gelir) veya “dünya” anlamına gelen dunja gibi ödünç kelimeleri dahi buluruz.

İslam dini inancı ile alıntı kelimeler, diğer bölgelerde böyle bir etki olmadığı için mevcut değildir. Çok az Slav, din değiştirdi ve diğerleri tüm gayrimüslimler gibi imparatorluğun halkıydı fakat Müslüman cemiyetinin dışında yaşadılar ve Müslümanların ruhsal ve entelektüel hayatlarıyla hiçbir bağlantıları yoktu. Belli miktarda kelime, Slav konuşma diline ticaret yoluyla ve uzun süre beraber yaşamaktan kaynaklanan toplumsal birliktelik yoluyla girmiştir.

Öte yandan, bölge boyunca kasaba hayatı tek tip Osmanlı karakteri hüviyeti taşımaktaydı ve yabancı kökenli kelimelere de nüfuz etmişti. Ancak bununla birlikte kırsal nüfus bir bölgeden diğerine benimsenen kelime sayısında hatta ödünç alınanların ait olduğu alanlarda dikkate değer farklılıklar gösterdi.

Osmanlı ifadeleri Ege Denizi’nden Tuna’ya, Karadeniz’den Belgrad’a ve Drina Nehri’ne kadar tüm kentlerdeki Slav ana diline nüfuz etmiştir. Ticaret, alet, ölçü, madeni para, metal, tekstil, kıyafet, konut, yiyecek, içecek ve mutfak gibi alanlardaki alıntı kelimeler diğer bölgelere nazaran Trakya ve Makedonya’da daha fazlaydı. Kuzeybatı istikametine gidildiğinde alıntı kelime sayısı azalmaktaydı, Belgrad için de bu geçerlidir. Belgrad’dan Drina Nehri boyunca ilerlendiğinde sayı yine artış gösteriyordu. Bu durum, Osmanlı Türkçesini konuşan Türklerin bölgelerdeki oranları ile açıklanabilir. Oran İstanbul’dan uzaklaşınca git gide düşmüştür, Batı Sırbistan’da Bosna’dan göç

eden Müslüman göçmenler Osmanlı Türkçesinin söz varlığının yayılmasının müsebbibidir.

Hristiyan Slavlar, Müslüman yönetici sınıfın yanında ayrı bir toplum oluşturdukları için siyasi organizasyon, finansal sistem ve hukuk ile ilgili kelimeler az da olsa ödünç alınmıştır. Bir terimin Slavcada benimsenmesi örneğin; “yazı, yargı süreci” anlamına gelen Sırpçadaki udava ve Bulgarcadaki davija “dava” kelimesi gibi yalnızca bir kurumun Slav Hristiyanlarını doğrudan etkilediği zaman mümkün oldu.

Askerî sanat ve organizasyonda silah ve teçhizat ile bağlantılı olan kelimeler bu kural için bir istisna oluşturur. Bu tür alıntı kelimelerdeki zenginlik, Osmanlıların fethi boyunca askerî etkinliğin yanı sıra Balkan Slavlarının yüzyıllar boyunca Osmanlılardan başka hiçbir orduyu barındırmamasının bir sonucuydu.

Kırsal nüfusa gelince köylüler, Müslüman nüfus ile kasabalara çeşitli sebeplerle gitmeleri dışında çok az bağlantı kurmuşlardır. Kırsal Slavlar ve Osmanlı toplumu arasındaki bir diğer aracı ise sipahi, tımar ve askerî yardım sahibi olan süvari anlamına gelen spahija idi. Onun aracılığıyla, köylüler Osmanlı askerî sistemi ve ödemek zorunda oldukları vergiler hakkında “zorunlu iş gücü, hizmet” anlamındaki Türkçe kulluk’tan gelen kuluk kelimesi ile gösterildiği gibi bir şeyler öğrendiler.

Türk yerleşimciler ve Müslümanlaşmış Slavlar da Osmanlı ifadelerinin Hristiyan Slav komşuları arasında yayılmasında etkili oldu. Bir kural olarak ödünç kelimelerin sayısı, Türk göç hareketlerinin boyut ve yönüne İslamlaşma derecesine karşılık geliyordu. Karadeniz yakınlarında Ege Denizi’nde ve Güney Makedonya’da Osmanlı dilinin etkisi günümüze kadar en belirgin şekilde görülmektedir ancak bu etki Sırbistan’ın kuzeybatısına doğru adım adım azalmaktadır. Durumu izah etmek için bir örnek yeterli olacak: “küspe” anlamındaki Türkçe küspe’den gelen Bulgarcadaki kiuspe kelimesi hâlâ kullanılmaktadır ancak bu kelimeye Sırpça, Boşnakçada rastlanmaz.

Türk dilinin etkisinin bu dördüncü dönem boyunca, Osmanlı alıntı kelimeleri Balkan Slav konuşma dillerine öyle güçlü bir şekilde girmiştir ki bugün bile modern zamanlardaki yabancı kelimeleri dilden atma hareketlerine rağmen varlığını edebiyatta ve idari yönetimde sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

MİKLOSİÇ, Die türkischen Elemente in den südost- und osteuropäischen Sprachen. Wiener Akademie, Phil.-Hist. Cl., Denkschriften, Ed. 34 (1884), p. 239.

ST. MLADENOV, Geshichte der bulgarischen Sprache (Berlin-Leipzig, 1929), p. 14.

In his history of the Serbo-Croatian language (Istorija srpkohrvatskog jezika, Novi Sad, 1955, p. 153) I. Popovic does not even pose the question of the periodisation.

E. Bernecker, Slavisches etymologisches Wörterbuch (Heidelberg, 1924), I, p. 474.

F. SISIC, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara (Zagreb, 1925), p. 678 sq.

ST. MLADENOV, op. cit., p. 17.

GREGORAS, *Historiæ Byzantinæ*, ed. Bonn, V, 5.

O. TAFRALI, Thessalonique au quatorzième siècle (Paris, 1913), p. 43; F. KOUKOULE, *Buzantinon Bios kai-Polytismos*, IV, p. 54.

K. H. MENGES, The Oriental Elements in the Vocabulary of the Older Russian Epos, Igor Tale ("Suppl. to Word, Monograph I," New York, 1951), pp. 51 and 59.

Rjecnik hrvatskoga ili srpskoga jezika (Zagreb, 1880 —), vol. V, p. 767.,

H. F. WENDT, Die türkischen Elemente im Rumänischen (Berlin, 1960), p. 134. — For the Cuman language influence upon the Slavs see the excellent study by A. Zajaczkowski, *Zwiazki jezykowe polowiecko-slowiańskie*, Wrocław, 1949.

M. MLADENOVIC, "The Osmanli Conquest and Islamization of Bosnia," *Etudes Slaves et est-européennes — Slavic and East European Studies*, IV (1959), p. 210 sq.

M. MLADENOVIC, "Die Herrschaft der Osmanen in Serbien im Lichte der Sprache," *Siidost-Forschungen*, XX (1961), pp. 159-203.

See the map of Turkish settlements in the 16th cent, in: O. L. BARKAN, "Les déportations comme méthode de peuplement et de colonisation dans l'Empire Ottoman", *Revue de la faculté des Sciences Economiques de l'Université d'Istanbul*, XI (1949-50).

A. SKALJIC, *Turcizmi u narodnom govoru i narodnoj knjizevnosti Bosne i Hercegovine* (Sarajevo, 1957), I, p. 212 sq.

Great help for understanding the situation is offered by the map: "Zones de civilisation," in: J. CVIJIC, *La Péninsule Balkanique* (Paris, 1918).

A. MILEV-I. BRATKOV-B. NIKOLOV, *Recnik na cuzdite dumi v bulgarskii ezik* (Sofia, 1958), p. 324.

The opinion of P. SKOK, "Les restes de la langue turque dans les Balkans," *Revue Internationale des Etudes Balkaniques* I (1935), pp. 247-260, that the influence was rather impetuous than lasting, is not tenable. For Bulgaria cf. K. MİRCEV, "Za sudbata na turcizmite v bulgarski ezik," *Izvestiia na Institut za bulgarskii ezik*, II (1952), p. 126.